

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA AKSIOLOGIK TUSHUNCHALARNING
RIVOJLANISHIDA FALSAFIY DUNYOQARASHNING O'RNI**

Shonazarova Sevara Rashidovna

Termiz davlat pedagogika instituti
Boshlang'ich ta'lim kafedrası o'qituvchisi

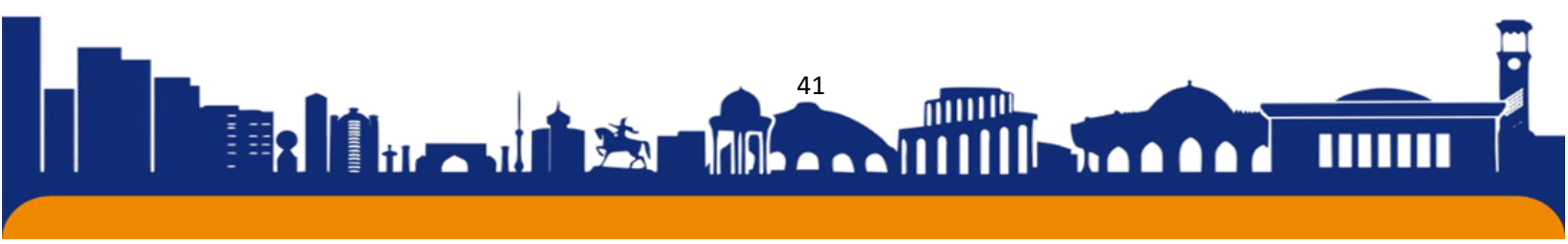
Annotatsiya: Mazkur maqola boshlang'ich sinflarda aksiologik tushunchalarning rivojlanishida falsafiy dunyoqarashning o'rnini o'rganishga bag'ishlangan. Aksiologiya, ya'ni qadriyatlar fani, insonning axloqiy va ijtimoiy qadriyatlarni tushunishi va qabul qilishidagi muhim ahamiyatga ega. Boshlang'ich ta'limda bolalar o'z dunyoqarashlarini shakllantirish jarayonida falsafiy yondashuvning roli beqiyosdir. Maqolada falsafiy dunyoqarashning boshlang'ich sinflarda aksiologik tushunchalarni rivojlantirishdagi ta'siri, tanqidiy fikrlash, axloqiy qadriyatlarni shakllantirish va ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantirish kabi jihatlar ko'rib chiqiladi. Bu yondashuv o'quvchilarga hayotda o'z qadriyatlarini aniqlash, ular asosida qarorlar qabul qilish va axloqiy va ijtimoiy mas'uliyatni his qilish imkonini yaratadi.

Tayanch so'zlar: aksiologiya, falsafiy dunyoqarash, qadriyatlar, tanqidiy fikrlash, axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy mas'uliyat, boshlang'ich ta'lim, shaxsiy qarashlar, mehnat qadri.

Boshlang'ich sinflarda aksiologik tushunchalarning rivojlanishida falsafiy dunyoqarashning o'rnini juda muhimdir. Aksiologiya — bu qadriyatlar va ularning mavjudligi, o'zgarishi, va jamiyatdagi rolini o'rganadigan fan. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun aksiologik tushunchalar, ya'ni yaxshilik, adolat, halollik, mehnatsevarlik kabi qadriyatlar shakllanayotgan davrda, ularning falsafiy dunyoqarashi o'rganishda va bu qadriyatlarni tushunishda muhim rol o'ynaydi. [4;14-b.]

Falsafiy dunyoqarash — bu shaxsning haqiqat, jamiyat va odamning o'zi haqidagi asosiy qarashlari to'plamidir. Boshlang'ich ta'limda falsafiy dunyoqarashni shakllantirish orqali bolalar hayotda o'z qadriyatlarini anglab, ular bo'yicha qarorlar qabul qilishga o'rganadilar. Falsafiy dunyoqarash o'quvchilarga quyidagi jihatlarda yordam beradi:

1. Qadriyatlar tizimini tushunish: Falsafiy dunyoqarash orqali bolalar axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy me'yorlar va shaxsiy qarashlar o'rtasidagi farqlarni tushunadilar. Bu ularga yaxshilik va yomonlik, haqiqat va yolg'on, adolat va noadolat kabi tushunchalarni anglashda yordam beradi.

2. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish: Falsafiy dunyoqarash bolalarga turli qarashlarni baholash, muammolarni tahlil qilish va o'z fikrlarini erkin ifodalash imkoniyatini beradi. Bu, o'z navbatida, ularning aksiologik qarashlarini kengaytiradi.

3. Mehnat va mas'uliyatni tushunish: Falsafiy dunyoqarash orqali bolalar mehnatning qadri va mas'uliyatning ahamiyatini tushunadilar. Ular hayotda o'zlarining faoliyatlari va harakatlarining oqibatlarini anglashni o'rganadilar. [4;45-b.]

Falsafiy dunyoqarash yordamida o'quvchilar halollik, adolat, hurmat kabi axloqiy qadriyatlarni shakllantiradilar. Bu ularga o'zining va boshqalarining huquq va erkinliklariga hurmat bilan yondashishni o'rgatadi.

Darhaqiqat, aksiologik fikrlash markazida dunyodagi voqea-hodisalarning o'zaro ta'siri va o'zaro bog'liqligi konsepsiyasi turadi. U tasdiqlaydiki, bizning dunyo - bu butun insoniyat dunyosi, shuning uchun umumiylikni ko'ra bilish lozim, faqatgina insoniyatni birlashtirib qolmay, balki har biri alohida shaxsni tavsiflaydi. Insondan tashqaridagi ijtimoiy taraqqiyotni qarash-uning insonparvarlik poydevoridan alohida fikrlashi demakdir. Aynan, ana shunday tarzda fikrlash zamonaviy jamiyat taraqqiyoti global tendensiyada insonparvarlik kasb etadi, umuminsoniy qadriyatlarni takomillashtirish uning mazmunini tashkil etadi. [5;19-b.]

Shuningdek, pedagogik aksiologiya asosida inson hayoti, ta'lim-tarbiya va pedagogik faoliyatning inson hayotidagi ahamiyatini tushunish va qaror toptirish yotadi. Ta'limni inson ijtimoiy hayoti uchun asosiy qadriyat, deb asoslash pedagogik bilimlar taraqqiyotini barcha bosqichlarida o'z o'rniga ega. U o'zaro aloqadorlik - jamiyat va inson o'rtasida muhim ahamiyat kasb etadi. Aynan, ular ta'limning qadriyat statusini belgilab berishadi. Ta'limni insonparvarlashuvi g'oyasi, pedagogikada aksiologik yondashuvni qo'llash, o'zida katta falsafiy-antropologik, ijtimoiy-siyosiy xususiyatni aks ettiradi. Ilmiy bilimlar shakliga ko'pincha muammolar, farazlar nazariyalar, tamoyillar, kategoriyalar, qonun va dalillar kiritiladi. Lekin, shu narsa ma'lumki ba'zan yanglish dalillar ham bo'ladi, masalan, ko'p asrlar davomida quyosh yer atrofida aylanadi, degan yanglish ta'limot hukmron bo'lgan (aslida esa teskarisi). Dalil deb haqiqiy hodisa emas, balki uning mavjudligi tog'risida xabar beruvchi bilimlar tushuniladi. Shuning uchun ham ilmiy bilimlarning hamma shakllari va birinchi holda dalillarning haqiqiyliqi qattiq tekshirishdan o'tishi lozim. [2;33-b.]

Ilmiy bilimlarning asosiy xususiyati uning tizimli bo'lishi, ya'ni bir bilimning ikkinchisi orqali mantiqiy isbotlanishidir. Ma'nosi bo'yicha ilmiy bilimlar haqiqatga intilishligi, umumiy hodisalarni hamda butun olamni tadqiq etishga qaratilganligi bilan belgilanadi.

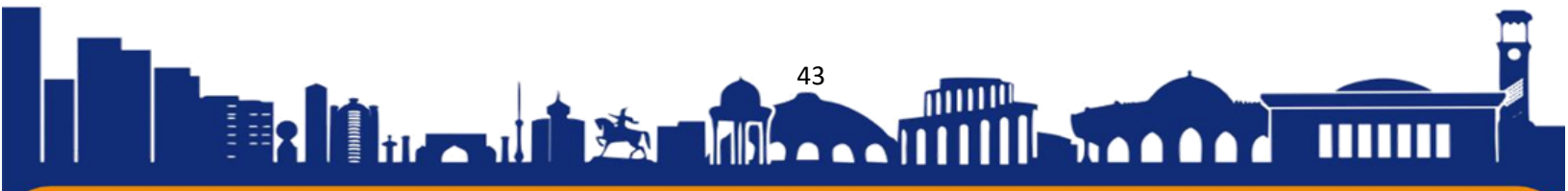
Milliy qadriyatlarning o'ziga xos belgilaridan biri, u millatning ijtimoiy ideallari orzu-intilishlari bilan chambarchas bog'liq bo'lib, uning negizida kishilar va jamiyatning kelajak haqidagi ijtimoiy sog'lom fikrlari, tasavvurlari, orzu-umidlari, hayotiy andozalari yotadi [5; 73-b.]. Milliy qadriyat har bir millatning mohiyatini, o'ziga xos fazilatlarini va tarixiy taraqqiyotini ko'rsatib beruvchi mezon hisoblanadi.

O'z maqsadiga etish uchun har bir fan nazariy jihatdan tizimlashgan bilimlar yig'indisi sifatida tadqiqot jarayonida xilma xil ilmiy usullardan foydalanadi. Fanning asosiy maqsadi shundan iboratki, haqiqatni yanglishishdan, obyektiv bilimni subyektiv fikrdan, aniqlikni mavhumlikdan ajratishdir. Bu maqsadga erishish fikrlash mantiqini rivojlantirishni, atamalar va ramzlar kiritishni, aniq asboblardan va tajriba qurilmalari yaratishni taqazo etadi. [9;24-b.]

Shunday qilib, boshlang'ich sinflarda aksiologik tushunchalarning rivojlanishida falsafiy dunyoqarashning o'rni bolalarning dunyoqarashi va axloqiy qadriyatlarining shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Falsafiy yondashuv o'quvchilarga hayotda o'z o'rinlarini topish, axloqiy qarorlar qabul qilish va ijtimoiy mas'uliyatni his qilishda yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayev T. Turmush sohasida milliy va umuminsoniy qadriyatlarning dialektikasi: f.f.d.... diss. - Toshkent, 1992. - 257 b.
2. Асмус В. Античная философия. -М.: 1999. - 152 с.
3. Abdurahmonova Z.A. O'qituvchi va o'quvchining hamkorlik faoliyatini tashkil etishning pedagogik-psixologik xususiyatlari// Zamonaviy ta'lim. - Toshkent, 2017. - № 9. - B. 17-21.
4. Ataqulova N.A. Ta'lim jarayonida o'quvchilarda ilmiy dunyoqarashni shakllantirish tizimi: pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD): diss. avtoref. - Namangan, 2019. -21 b.
5. Rasulov H.M. Ma'naviy tarig'iot: evolyusiyasi, subyektlari, mezonlari, tamoyillari va tendensiyalari. O'quv qo'llanma. Toshkent - 2023, "Lesson Press" nashriyoti. 134 b.
6. Rasulov H.M. Milliy taraqqiyotning hozirgi bosqichida siyosiy va huquqiy madaniyatining uyg'unligi muammosi. Monografiya. Toshkent: "Publishing high future" OK - 2024. 218 b.

7. Бондаревская Е.В. Концепция личностно-ориентированного образования и целостная педагогическая теория/ Е.В.Бондаревская// Школа духовности. - 1999. - №5. - С.41-66.

8. Begimkulov U.Sh. Pedagogik ta'limda zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etishning ilmiy-nazariy asoslari. Monografiya-Toshkent: Fan, 2007.-160 b.

9. Boltayeva Sh.P. Boshlang'ich ta'limda o'quvchilar ijodiy faoliyatini rivojlantirishning tashkiliy-pedagogik asoslarini takomillashtirish: pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), diss. avtoref. - Samarqand, 2019. - 20 b.

